

Мітинг у центрі Мінська 16 серпня 2020 року. Десятки тисяч прихильників білоруської опозиції вийшли на марш, протестуючи проти нечесних виборів і чергового переобрання президентом Лукашенка. Getty Images/AFP/Sergei GAPON

Павло Латушко.

Ексміністр культури Білорусі, був послом країни у Польщі та Франції. Станом на 9 серпня 2020-го був директором Національного академічного театру імені Янки Купали. Одразу відкрито підтримав протести — його звільнили, почали переслідувати. 9 вересня 2020 року Латушко залишив Білорусь. Працює в команді Об'єднаного перехідного кабінету Білорусі, який очолює Світлана Тихановська. Один з напрямків його роботи — збір доказів міжнародних злочинів, скоєних режимом Лукашенка.

Про протести

Щойно влада ввімкнула інтернет і відновив роботу телеграм-канал NEXTA масово поширили повідомлення: скільки було затриманих, заарештованих, скільки вже сиділо у в'язницях. Я був у шоці й вирішив: усе, виступаю проти цієї влади публічно.

Виступив перед театром: сказав, що мені соромно, що білоруси у формі можуть чинити таке мракобісся щодо інших білорусів. Але я пишаюся тим, що білоруси вийшли за свободою й нас так багато.

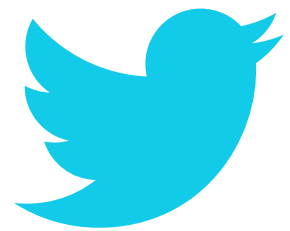
Мітингарям треба було діяти жорсткіше. На жаль, Лукашенко превентивно кинув за ґрати лідерів із досвідом подібних масових акцій. Також протестувальники не взяли під контроль телебачення — що дало б змогу мобілізувати ще більший ресурс. Пам'ятаю, як ми йшли колоною й перед нами стояв невеликий ланцюжок міліціонерів. Керівник маніфестації запропонував усім — а це 50-100 тисяч людей — повернути ліворуч. Тоді могли б дійти до президентського палацу і взяти владу в свої руки. Але натовп повернув праворуч, до порожнього будинку уряду.

Так, у підсумку чимало людей пішли з системи — чиновники, навіть хтось із силового апарату. Але цього для падіння режиму виявилось замало.

Павло Латушко, колишній міністр культури й посол Білорусі у Франції та прибічник протесту, вітає своїх прихильників та журналістів дорогою до Слідчого комітету Білорусі в Мінську 25 серпня 2020 року. AP/Sergei Grits

Про виїзд

Я принципово не хотів їхати з Білорусі. На випадок затримання постійно мав із собою договір з адвокатом та ліки. Думав: якщо затримають, піду до в'язниці й буду заручником цієї системи. Тоді, здається, першого вересня мені зателефонувала дочка: "Тату, ти чув, що про тебе сказав Лукашенко?" А він сказав, що Латушко перейшов червону лінію й понесе відповідальність. Я в цей момент перебував в одній з держустанов, оформлював нотаріальні документи. Мені сказали, що будівля фактично оточена.

Я зателефонував до послині однієї із західноєвропейських країн, яка вже кілька разів рятувала мене від затримання. Вона взяла мене під руку — і на очах у міліції й спецназу провела в дипломатичну автівку. Згодом послаи Литви й Польщі почали переконувати мене залишити країну. Вмовляли мене з шість годин. Зрештою, посол Польщі взявся особисто вивезти мене з Білорусі. Це врятувало мені життя.

Про повномасштабне вторгнення

Безумовно, у 2020-му Путін досяг із Лукашенком домовленості, що той стане союзником Росії у повномасштабній війні проти України.

У 2022-му білорусів шокувало, що Лукашенко надав територію та інфраструктуру Білорусі для нанесення ударів по Україні. Тоді білоруси вийшли на протест, було понад 1600 затримань, арештів, кримінальних справ. У Білорусі з'явився партизанський рух тисячі пішли воювати на боці України в полку Калиновського й інших підрозділах сил оборони.

Коли ми чуємо заяви Кремля, де заперечують державність і право на існування українського народу — думаю, кожен тверезомислячий білорус розуміє, що про білоруський народ Путін думає не краще. Для більшості представників демократичних сил євроатлантичний вибір став очевидним.

Читайте також: **Ордер на арешт диктатора Лукашенка: чого боятись білоруському фіреру?**

Про відповідальність Лукашенка

Ми намагаємось притягти Лукашенка до відповідальності перед міжнародним правосуддям за кількома напрямками. Передусім — за злочини проти людяності в Білорусі, які призвели до масового виїзду цивільних. Також — за незаконне вивезення українських дітей. Ми збрали докази, які доводять: Лукашенко як керівник так званої Союзної держави виділив гроші й організував вивезення не менше трьох із половиною тисяч дітей на територію Білорусі. Ми як організація підтримуємо створення спецтрибуналу за агресію проти України.

Павло Латушко (ліворуч) з лідеркою білоруської опозиції Світланою Тихановською у Варшаві 26 січня 2025 року. Громадяни Білорусі організували у столиці Польщі марш проти нечесних президентських виборів на батьківщині. Getty Images/SOPA/Marek Antoni Iwanczuk

Про майбутне

Попри атмосферу страху й терору білоруси зберегли віру в демократію та свободу. Демократичні сили країни створили свої інституції, у нас є обрана президентка, перехідний кабінет, підзвітний представницькому органу — Координаційній раді. Його склад обрали білоруси — хоч і невеликою кількістю. Але його визнає, наприклад, Сенат Польщі й він має право брати участь у засіданнях ПАРЕ.

Звісно, ми розраховували, що через рік або через два переможемо. Але я не можу припинити боротись, поки є загроза суверенітету моєї країни, доки у в'язницях Білорусі лишаються тисячі політичних в'язнів, серед яких і мій двоюрідний брат. Систему може зламати лише система.

Анастасія "Сєвєр" Махомет.

Добровольця, екскерівниця медичної роти Полку імені Кастуся Калиновського. Восени 2021-го залишила Білорусь через переслідування за участь у протестах, мешкала в Україні. Навесні 2022-го очолила медроту й брала участь в евакуації поранених бійців, зокрема, у Северодонецьку та Бахмуті у період штурмів міст. Наприкінці осені 2023-го залишила полк, а згодом і війсьکو. Наразі мешкає в Україні, де планує працювати в цивільній медицині. Отримала від Володимира Зеленського орден "За мужність".

Читайте також: **В Україні воює білоруський полк "Погоня"**

Про 2020-й

На момент протестів я навчалася в медичному університеті. Працювала в пологовому у відділенні патології вагітності, а під час пандемії ковіду нас закинули працювати з хворими на нього. Тоді влада якраз казала, що ковіду немає.

Насправді "саджати" почали вже десь навесні. Якось хлопців "забирали" в центрі міста, бо вони просто були у білих майках.

Влітку я завжди сплю не вночі, а вдень. Після голосування прокинулася після дев'ятої вечора — і вже скрізь кажуть, що Лукашенко набрав понад 80%. У мене почався істеричний сміх: якби він тоді заявив, що набрав 55%, — думаю, білоруси б це "схавали". А тут понад 80%, а ти не знаєш жодної людини, яка б за нього голосувала. Десь за півгодини пропадає інтернет. Але був VPN, тому ми щось знали, та й у Мінську бачили заграву за вікном, там усе вибухало. А в новинах розповідають: усе добре, Дожинки плануються.

Коли протести стали мирними, я почала виходити.

Екскерівниця медичної роти Полку імені Кастуся Калиновського Анастасія "Север" Махомет. Фото з особистого архіву, надане Суспільному

Про виїзд

Звісно, ти ходиш у двох трусах і в "термусі", бо в будь-який момент можеш "загриміти" на Окрестіно. Я розуміла, що за мною стежать. Заходиш вранці в автобус — а там сидять мужики з бритими скронями, такі дуже нецивільні люди в цивільному. На зупинці один із них виходить — інший такий же заходить. У нас в універсі був Telegram-канал, я давала админам інформацію про суди над нашими хлопцями. Тож відстежували по камерах, де я перебуваю, приходили в лікарню. А тоді й додому почали приходити, коли мене не було.

Спершу я не хотіла нікуди їхати. Наставила барикад перед дверима на випадок, якщо за мною прийдуть. Їх би це не зупинило — але я встигла б попередити, що за мною прийшли. Закрилася вдома, посиділа, поплакала — а тоді зібрала речі й поїхала. У листопаді 2021-го опинилася в Україні. План був працювати і завершувати перервану інтернатуру.

Читайте також: **Білоруський батальйон увійшов до складу Збройних сил України**

Про приєднання до війська

А тут — добрий день, сховалась, називається. Напередодні вторгнення я цілком серйозно казала: та ну, яка війна? А потім стояла на балконі у себе в Броварах і дивилась, як бомблять Київ. Так склалося, що найбільші запити на медиків були на правому березі Києва, а туди спробуй дістанься ось у ці перші дні. Тож я прийшла до військкомату: вони ж краще знають, куди мене відправити. Там знали, що я білоруска — але без жодних проблем відправили мене в ТРО. Потім забрали в роту охорони. І ми чекали в засідці на російську колону, яка так і не доїхала.

Наприкінці березня я вже поїхала до полку Калиновського, бо за законом іноземців могли взяти лише в Іноземний легіон — а в мене там якраз були знайомі, які шукали медика.

НОВИНИ ПАРТНЕРІВ

РЕКЛАМА

На війні мене осяяла одна думка. В 2020 році з Росії в Білорусь їхало просто достобіса техніки. Тоді це сприймалось як спроба залякати нас. А в 2022-му, [коли такі ж колони заїхали в Україну,] ти такий: ах, так ось що ви тоді робили! Хоча не можу сказати, що мала почуття провини, бо знала, що, коли була в Білорусі, зробила все, що. Ну а тоді в мене було чисте бажання дати п*зди тим, хто вигнав мене з дому й намагається зробити це ще раз.

На початку в полку було багато ідейних хлопців. Ми були без зарплати: у квітні я раділа, що нам гуманітаркою труси передають, бо нічого не було. Але тоді це геть не хвилювало: здавалося, що якщо піднатиснути, то можна гарненько росіян відтиснути подалі. А потім це поступово стало перетворюватися на рутину: незрозумілі вимоги, абсолютне небажання ще й командирів частини щось реально розвивати. І ти такий: а навіщо мені все це?

Анастасія "Север" Махомет. Фото з особистого архіву, надане Суспільному

Про майбутнє

Поки що мій план — змінити громадянство [на українське] й піти у цивільну медицину. Насправді це рішення, коли ти не маєш вибору, бо білоруський паспорт — давно для тебе загроза. Бо в Білорусі ти злочинець і терорист. Та й від того, що ти змінюєш громадянство, ти не припиняєш бути білорускою.

У мене зникла віра в те, що ми повернемося додому — і в Білорусь. Це наче анекдот: коли білоруси збираються разом, вони можуть дуже довго розмірковувати, як треба робити — а тоді нічого не роблять. Зрештою, хтось починає робити й казати іншим, як треба діяти. Інші кажуть, що ця людина — диктатор і виганяють її з групи. І так до нескінченності. Білоруси поки не готові дорослішати, брати на себе відповідальність як нація. І в результаті все зводиться до жертв окремих людей.

Щоб отримати владу в Білорусі, необхідна щонайменше демонстрація сили. Якщо ти прийдеш туди чисто з добром і без автомата — підеш у СІЗО. Якщо прийдеш з автоматом — можливо, тобі не доведеться з нього стріляти, але без нього ти не переможеш. Єдиний сценарій порятунку Білорусі, який я бачу — це, як не дивно, якщо Білорусь виявиться частиною війни. Так, це дуже поганий і страшний сценарій — але жодного іншого з бодай якимось шансом на успіх я не бачу.

Але передумов до цього поки немає. І я розумію, що Лукашенко боїться білорусів, тому робить усе, щоб не втягувати Білорусь у цю війну. Він боїться свого народу, боїться давати йому зброю — бо він може розвернути зброю проти нього. Як би Лукашенко не

змушував народ замовчати, свою думку про нього народ не змінив.

Читайте також: **Як і з ким Україні вести діалог в Білорусі?**

Антон Раднянков.

Білоруський політолог, соціолог, співзасновник аналітичного Центру нових ідей. Раднянков був членом Координаційної ради білоруської опозиції, працював у команді Віктора Бабарико й Марії Колеснікової. У вересні 2020-го разом із колегою Іваном Кравцовим його заарештували на подвір'ї будинку Колеснікової та примусово видворили з країни. Обоє були свідками того, як Колеснікова порвала свій паспорт на кордоні й відмовилась виїздити до України. Після цього вона опинилася за ґратами, де перебуває дотепер.

Про протести

Кандидатів на виборах почали висувати наприкінці травня. Тоді ж я приєднався до команди демократичних сил і відповідав за комунікації та загальну стратегію. Мобілізація в містах вражала. У Білорусі, щоб висунути кандидатуру на посаду президента, треба зібрати 100 тисяч підписів [людей, що мають право голосу]. В нас із 9 мільйонів населення приблизно 6 мають право голосу. Бабарико зібрав 500 тисяч підписів — це рекорд за всю історію Білорусі [з-поміж незалежних кандидатів].

Щиро кажучи, страшно було постійно, бо ти відчуваєш, що тебе в будь-який момент можуть заарештувати. Ми в команді ділилися один з одним місцем розташування, я завжди носив із собою паспорт, 300 доларів і номер адвоката на папірці в кишені у випадку, якщо заберуть телефон.

Наприкінці серпня ми залишилися самі. Всі інші члени команди були або у в'язниці, або вже поїхали.

Білоруський політолог, соціолог, співзасновник аналітичного Центру нових ідей Антон Раднянков (другий праворуч) з іншими опозиціонерами прямують на виборчу дільницю 9 серпня 2020 року. Раднянков працював у команді Віктора Бабарико і Марії Колеснікової (на фото друга ліворуч). У вересні 2020-го Колеснікову кинули за ґрати, де вона перебуває дотепер. Фото з особистого архіву, надане Суспільному

Про видворення з країни

Найбільші марші у нас були по неділях. А в понеділок ми десь на 10 ранку всі приходили в офіс. Маша [Колеснікова] мала йти на пошту забрати листа — здається, вона написала якусь заяву в КДБ і отримала відповідь. Раптом мені телефонують з TUT.BY і журналістка каже: "Антоне, читач пише нам у боті, що Колеснікову заарештували. Ви про це знаєте чи ні?" А ми листувалися з нею в чаті хвилин 20 тому. Дивимося геолокацію телефона — але квартира Марії була просто навпроти будівлі КДБ. І незрозуміло, чи вона вдома, чи вже в КДБ.

Ми з Іваном вирішили, що треба їхати до неї й перевіряти. Коли КДБ арештовували людину, то одразу ж забирали її на обшук додому. Ми їдемо до її будинку. Там тихо — хоча якісь "тихарі" у дворі вже стояли. Виїжджаємо з її двору — до нас одразу бусик і нас двоє "завантажують" у нього. Я встиг написати журналістці: "Маші немає". Тоді нас цілий день мурижили: забрали в одне місце, всадили в кайданках і з пакетом на голові, тоді в інше. Ближче до вечора підійшли кадебісти й кажуть: ми поговорили з Машею, вона готова виїздити, поїдете втроєх.

Було багато бусиків — кортеж машин на сім. У нас не було шенгенських віз, тому вивезти нас вони могли лише в бік України. Маша одразу чинила опір — але, врешті, кортеж рушив. Маша каже: "Віддайте мій паспорт". І я почув звук, я паспорт рветься. Маша віддала нам наші два паспорти, а шматки свого викинула у вікно. КДБшники

підбігають, стукають у мої двері, я трохи відчиняю вікно, вони вкидають ці шматки паспорта: всі були у стресі й вони теж. Вони замкнули двері, але Маша вийшла через заднє вікно.

Її посадили в бусик, а ми з Іваном домовилися, що якщо нас спробують заарештувати — втечемо. І в якийсь момент із лісу, щоб перекрити дорогу, виїжджає бус прикордонників. Ваня вдарив по газах, його BMW швидко розігралась — і ми встигли проскочити. Доїхали до українського пункту пропуску. До ранку приїхали співробітники СБУ та прикордонної розвідки. Близько п'яти годин із нами проводили різні інтерв'ю: думаю, вони обговорювали, повертати нас чи ні. У якийсь момент вони сказали: "Ну, можете їхати". Ми приїхали до нашого офісу в Києві, прийняли там душ, тоді пішли на прес-конференцію в "Укрінформ". А через днів 10 поїхали до Вільнюса, бо Тихановська вже була там і формувалася новий штаб.

Читайте також: **Чому полк імені Кастуся Калиновського у складі ЗСУ - політичне майбутнє Білорусі**

Про початок повномасштабного вторгнення

У ті дати в Білорусі відбувався референдум щодо змін до Конституції — і було скасовано без'ядерний статус Білорусі. Тоді ніхто нічого не розумів: ну ядерна держава, неядерна — якась нісенітниця, правда ж? Зараз так уже не здається.

А тоді, [24 лютого,] був момент великого шоку. Багато знайомих білорусів після 2020-го залишалися в Україні — й тепер хтось їхав звідти, а хтось намагався отримати автомат. Наприклад, наш дизайнер, який пропрацював у команді з нами все літо, поїхав до України й досі воює.

Про те, чого хочуть білоруси

Наша організація продовжує працювати з білоруською молоддю. Ми хочемо, щоб вийшло нове покоління лідерів, проводимо різні освітні програми. Більшість білорусів усе ж досі проживають в Білорусі — і якщо ми хочемо, щоб наша країна була демократичною, більшість білорусів мають хотіти демократії.

Чого білоруси хочуть зараз? Тут парадоксальна ситуація: їм не подобається те, що пропонує опозиція — і те, що пропонує режим. Умовно кажучи, білоруси хочуть поваги, трохи кращої економіки — але без радикальних ліберальних реформ. Народ дотримується позиції, яку, на жаль, важко мати в сучасному світі — це мати добрі стосунки з усіма.

Лідерка білоруської опозиції у вигнанні Світлана Тихановська (друга зліва) з Тетяною Хоміч (ліворуч), Антоном Раднянковим (другий праворуч) та Іваном Кравцовим (праворуч) перед прес-конференцією у Берліні, Німеччина, 11 червня 2021 року. Getty Images/Andreas Rentz

Про сценарії майбутнього

Думаю, більшість не вважають силовий сценарій реалістичним. Ключовим моментом імовірного повороту може стати транзит влади [через вік Лукашенка]. Еліти всерйоз готуються до нього — і Лукашенко, швидше за все, розраховує, що до 2035-го президентом країни стане інша людина — хоч він і може зберегти собі якийсь статус, як у Казахстані. Росія теж готується до зміни білоруської влади й має для цього чимало ресурсів. На жаль, цього не робить Захід. Для США це зараз не в пріоритеті, а ЄС не дуже добре розбирається в деяких стратегіях і в критичні моменти зазвичай запізнюється.

Одна з проблем авторитаризму — в тому, що суспільство й уся система обмежені в досвіді. У вас в Україні було багато президентів, прем'єр-міністрів, відбувається обмін певним досвідом. А в нас усім керувала лише одна людина. Наші еліти менш досвідчені — і будуть вразливішими перед російським впливом. А він за ці роки зріс незрівнянно. Зовнішня політика Білорусі зараз — це щотижневі зустрічі Лукашенка з губернаторами російських регіонів.

Є й позитиви: суспільство все-таки подорослішало. Зросла довіра, люди навчилися будувати спільні проекти й горизонтальні зв'язки.

Як влада Білорусі посилювала тиск на протестувальників

Розповідає Анастасія Васильчук із провідної білоруської правозахисної організації "Вясна". У той час вона вела Telegram-канал організації, однією з перших у країні дізнаючись про нові затримання та деталі перебування в тюрмах.

На початку 2020-го в Білорусі був один політв'язень. Із виборами почалась "нова хвиля" репресій. 9 серпня 2020 року у нас було визнано політв'язнями 25 осіб. А вже з наступного тижня конвеєр запустився — і станом на сьогодні їх більше 1190. Це ті, хто зараз за ґратами: всього ж статус політв'язня з початку протестів **отримали** понад чотири тисячі людей.

Спершу арештовували лідерів опозиції, людей із їхніх команд. Протестувальників затримували лише суперактивних — наприклад, тих, хто намагався будувати барикади. А коли влада вирішила придушувати протест, вони "пішли" по звичайних протестувальниках. Приводом було будь-яке порушення закону. Ось люди просто йшли проїжджою частиною — а ось у нас є спеціальна стаття для цього: "Організація або участь у діях, які грубо порушують громадський порядок". Людей досі виявляють за фото в інтернеті, працює система розпізнавання обличчя — і досі їх за цією статтею відправляють у СІЗО.

Іще у 2020-му люди партизанили, робили якісь міні-диверсії на залізниці. Тоді їм давали максимум три роки колонії. Ситуація змінилась із початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну — людям "шили" статтю "Акт тероризму" й поширювали на всіх. За це можна отримувати десятки років колонії. За передачу інформації про пересування, наприклад, військ — дають до 5 років. Станом на лютий цього року більше 200 людей було засуджено за, фактично, підтримку України.

Ми досі збираємо інформацію про тортури над протестувальниками, документуємо злочини влади. Співпрацюємо з механізмами ООН, із Міжнародним кримінальним судом. Це дуже довгий забіг, але цю роботу потрібно робити. Зараз — з еміграції.

Марина Якубович.

Акторка, викладачка, режисерка, колишня учасниця "Вільного театру" — білоруського театрального колективу, що ставив гостросоціальні п'єси на основі реальних подій. Зараз Марина з колегою театру Павлом Городницьким викладає акторську майстерність у Моцартеумі — університеті австрійського Зальцбургу. Марина, Павло, а також актор Денис Тарасенко — головні герої стрічки **"Кураж"** 2021 року. Фільм розповідає про життя акторів театру під час протестів 2020-го.

Марина вимушено залишила Білорусь навесні 2021-го — останнім літаком з Мінська до Києва.

Білоруська акторка, викладачка, режисерка, колишня учасниця "Вільного театру" Марина Якубович на червоній доріжці Берлінського кінофестивалю у Німеччині, 11 червня 2021 року. AP/Michael Sohn

Про зміни, які приніс 2020-й

До 2020-го у нас було стабільне й відносно спокійне життя: ми ставили вистави, мали свою театральну студію, багато гастролювали. У Білорусі ми грали в андеграунді, бо порушували теми я б не сказала, що політичні — скоріше соціальні. Але в умовах диктатури будь-яка соціальна проблема стає політичною. Не можна говорити, наприклад, про алкоголізм чи квір-проблеми, бо це одразу стає політичним викликом.

Ці протести були не першими — можливо, треті, які я свідомо відвідувала. І я очікувала, що вийде невелика, свідома частина суспільства — як завжди. Але вийшло інакше. Навіть багато моїх друзів — актори, музиканти, художники в широкому сенсі, які доти казали нам: ну чому політика, треба говорити про вічне! — раптом піднялися.

Коли почались протести, ми не ставили нових п'єс, бо ніхто не знав, кого затримають

на вихідні й хто зможе брати участь у виставі. Зате відродили дуже старі постановки — зокрема, "Пізнаючи кохання" про політичних діячів, убитих наприкінці 90-х і на початку 2000-х, і про жінок, які опинилися у в'язниці після протестів 2010 року. Таким був запит суспільства — і деякі люди через наші вистави дізнались, наприклад, як варто поводитися в камерах. Вистави показували саме це тюремне життя, тому вони знову стали актуальними.

Ми розуміли, що всіх заарештовують. 26 квітня 2021-го до нас зайшли люди в чорному, в спортивних костюмах і масках — такі собі "тітушки". Але вони помилилися з часом, вистава ще не почалась, нікого не затримали. Хоча на той момент, думаю, дві третини нашої театральної трупи вже були під арештом чи виїхали.

Читайте також: **Білоруси масово перетинають кордон з ЄС**

Про виїзд із Білорусі

У травні 21-го [в Білорусі] посадили літак Ryanair — він летів з Афін до Вільнюса і в ньому був тоді ще незалежний білоруський журналіст Роман Протасевич. До того повністю закрили TUT.BY — такий собі острівець незалежної інформації. Моєму синові тоді було три роки й ми з чоловіком вже почали обговорювати, що нам варто поїхати бодай на якийсь час. Якраз у червні на Берлінському кінофестивалі мала відбутися прем'єра фільму "Кураж". І мені зателефонувала подруга з Києва й сказала: "сьогодні буде останній літак, збирайся і їдь".

Це був такий дивний день, бо вранці ми з сином пішли до лікаря — звичайний огляд, звичайні аналізи — а тоді дзвонить подруга й каже, що все, нам треба їхати. Пам'ятаю, я була така розгублена на кордоні. Ми утрюх із сином і чоловіком стояли з цими трьома валізами, і жінка-прикордонниця запитала: "Як надовго ви сюди?" Я не знала, що відповісти, просто розплакалася.

Київ був такий крутий: я жила біля ВДНГ, неподалік гарний парк, були класні сусіди, які нас так підтримували. І робота якось знайшлася, і все було добре. Але я дуже люблю червоне вино — і я не купувала нові келихи для вина, бо ж у мене вдома в Мінську є ці келихи. Піла вино зі звичайної чашки. І наше життя, навіть коли ми купували всілякі речі — мало поміститись у три валізи. Ці три валізи були з нами довго. Символ еміграції.

Рік тому я сказала б: "Так, звісно, я дуже хочу повернутися додому". А зараз я вам скажу: "Ні". Зараз моєму сину сім років. Він ходить тут до школи, і я бачу, як йому подобається. Також я знаю про освітню ситуацію в Білорусі зараз, які вчителі пішли, а які залишилися — і про пропаганду, яка йде в школі. Я просто не хочу, щоб мій син так навчався.

Звісно, якщо відкриється вікно можливостей для змін — я повернуся туди, відновлю там Театральний інститут. У мене вже є ідеї як реформувати театральну освіту в Білорусі. Житиму на дві країни.

Марина Якубович у моновиставі "Зв'язок". Фото з Instagram Марини Якубович

Про повномасштабне вторгнення

У мене було велике почуття відповідальності та провини. Мене переповнювало відчуття, що, можливо, я щось не доробила. Можливо, якби ми перемогли в протестах у 2020-му — війна могла б початись у Білорусі, бо Путін наші країни просто так не відпустить. А тепер страждає інша країна, а ми — співагресори. Я багато працювала з терапевтом після цього, але не думаю, що це відчуття провини повністю зникло.

Про білоруську тему за кордоном

Торік я поставила моновиставу "Зв'язок" — вона значною мірою про те, що Білорусь завжди була у тіні. Багато що відволікає увагу від нашої країни, будь-який біль із часом стає медіашумом. А люди ж залишаються.

Багато людей кажуть: "Білоруси повинні були зробити так-то". Але ми зробили все, як відчували і як хотіли. Якби ж була якась інструкція, як проводити вдалі революції! Але

ж її немає. Я не вважаю, що тоді білоруське суспільство було готове на силову зміну влади. Я не була до цього готова.

З плюсів — тепер у нас є демократичні інституції, хоч і у вигнанні. Уявімо: зараз станеться революція, помирає Лукашенко чи Путін — це вікно, яке відкривається. У нас є ті, хто може прийти. А щодо мінусів — зараз стається величезний розрив між тими, хто залишився й тими, хто виїхав. Доведеться будувати ці мости заново.

Читайте також: [Лукашенко і путін пішли здаватися Ірану](#)

Ігор Карней.

Колишній журналіст Радіо Свобода, який понад 20 років висвітлював події в Білорусі. У березні 2024-го суд у Мінську **призначив** Карнею три роки колонії та штраф у сумі 20 тисяч білоруських рублів (понад шість тисяч доларів) у справі про участь в екстремістській організації. Йому інкримінували співпрацю з Білоруською асоціацією журналістів (БАЖ), яку в березні 2023 року визнали "екстремістським формуванням". Майже два роки Карней провів в ув'язненні: сидів у слідчих ізоляторах і в'язницях по всій Білорусі. У червні цього року за посередництва США його в числі 14 інших політв'язнів звільнили та вивезли до Литви.

Колишній журналіст Радіо Свобода Ігор Карней після звільнення з в'язниці на прес-конференції у Вільнюсі, Литва, 22 червня 2025 року. AP/Mindaugas Kulbis

Про 2020-й

До 2020 року нам здавалося, що журналістам у Білорусі важко, що немає свободи слова в широкому сенсі. Тим не менш, незалежна преса існувала — а ми, співробітники Радіо Свобода, мали офіційну акредитацію від МЗС, нас запрошували на пресконференції Лукашенка та вищих чиновників. У 2020-му почалися спроби нейтралізувати небезпечних кандидатів у президенти — і тоді ж усіх акредитованих журналістів іноземних медіа просто позбавили акредитації.

Поступово незалежні медіа змусили залишити Білорусь. Наразі в країні є лише пропагандистські, фактично державні майданчики. Свобода слова там закінчилась.

У 2020-му білоруси вперше за багато років відчували себе єдиною нацією. Зазвичай президентські кампанії проходили під проводом "професійних революціонерів". Це люди, які були партійними лідерами ще з початку 90-х, усі їх вже знали. А після 2020 року влада бореться з усіма білорусами. Ворогами держави, підозрілими елементами стали всі.

Про арешт

Не кожна людина може просто так зібрати рюкзак й поїхати. Були своєрідні "якорі". У мене мама вже літнього віку, дитина ходила до школи, дружина працювала. А я не скоїв якогось жорстокого злочину, за який мене можна посадити у в'язницю — принаймні, так мені здавалося.

Це вже було просто існування, а не життя, бо було усвідомлення, що рано чи пізно можуть "прийти". Я тоді вже не співпрацював з Радіо Свобода: щоб не підставляти людей, керівництво вирішило поставити нашу ситуацію на паузу. Але я був учасником Білоруської асоціації журналістів, куди вступив ще в 1997 році. В моїй особистій справі [в КДБ], як потім я побачив, була написана моєю власною рукою заява про вступ до організації.

Протягом наступних 25 років жодних нарікань на діяльність Білоруської асоціації журналістів не було. Вона була офіційно зареєстрована, працювала легально. Але коли незалежних журналістів уже просто майже не залишилося — вони послідовно пішли "по головах". Знаючи мене давно, бо я працював з самого початку 90-х, для влади не було проблемою просто заарештувати мене прив'язати участь у "екстремістському формуванні" БАЖ.

Коли вони прийшли до мене додому з обшуком, стало зрозуміло, що це кінець відносно

мирного існування й нам варто готуватися до найгіршого. Коли мене затримали, дружина й молодша донька невдовзі виїхали з Білорусі. Не секрет, що часом у колоніях сидять сім'ями: чоловіка й дружину саджають, дітей забирають у якийсь інтернат. Це антигуманно — але для сучасної Білорусі це майже норма. І в нас був вибір: грати в героїзм до кінця і всім потрапити до в'язниці, або вистачить одного заручника режиму.

Колишній журналіст Радіо Свобода Ігор Карней показує уніформу, в якій він перебував у в'язниці. Карней провів в ув'язненні майже два роки: сидів у слідчих ізоляторах і в'язницях по всій Білорусі. У червні 2025-го його звільнили й вивезли до Литви. Фото з особистого архіву, надане Суспільному

Про здобутки і втрати п'яти років

Якщо раніше білоруси думали: "від мене нічого не залежить, я ні на що не впливаю, що там одна соломинка проти міліцейського лома?" — у 2020-му сотні тисяч людей зрозуміли, що їхній голос — це реальна сила. Тому й репресії набули таких величезних розмірів. А щодо втрат — то країна розділилася, і фактично, перебуває в стані громадянської війни. Білорусам усередині країни нав'язують цінності якоїсь розмиті радянської моделі. Це заповідник закостенілості з дуже сильним російським впливом. Якщо ізоляція країни триватиме, місцеві бачитимуть нові можливості для себе лише лише в Росії. Вже зараз багато людей їдуть туди за роботою і освітою.

Про плани

Я женою від себе думки, що залишуся у статусі людини, яка назавжди попрощалася з батьківщиною. Прикро, що держава фактично вивезла мене, не порадившись зі мною, не спитавши про мої плани — і викинула. Це схоже на відчуття бездомності, немає жодного паперу, на підставі якого мене звільнили. В такому невизначеному статусі й доводиться починати життя з нуля в іншому місці.

Я все ще оптиміст і сподіваюся, що рано чи пізно повернуся. Хотілося б, звісно, швидше. Час спливає і дуже шкода, що в нас забирають не лише дім, землю, можливість побачитися з родичами — а й перспективи. Бо чому я в такому віці маю ставати людиною без дому?

—
Олена Куренкова, опубліковано у виданні СУСПІЛЬНЕ

В тему:

- **На зустріч с Чаушеску? Стоит ли сравнивать Беларусь с Польшей и Румынией 80-х**
- **«Хапун»**
- **Показательная бойня. Почему в Беларуси больше нет законной власти**
- **Как казнят диктаторов**
- **Пробуждение Беларуси**
- **Лукашенко проігнорував запит України та віддав бойовиків Путіну**
- **МЗС України обурене звинуваченнями влади Білорусі в дестабілізації ситуації**
- **Білоруси відчувають себе втричі ближчими до українців, ніж до росіян.**

[Share 2](#)

Читайте «Аргумент» в [Facebook](#) и [Twitter](#)

Если вы заметили ошибку, выделите ее мышкой и нажмите **Ctrl+Enter**.

Коментарі

ВІДЕО

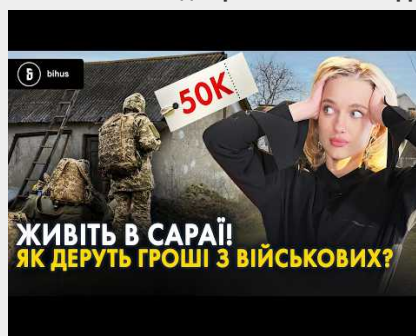
Про що не можна було жартувати в СРСР

HEAVY SHOT, VAMPIRE, NEMESIS: як «Баба Яга» б'є ок*пантів

Воюєш? Плати більше! 50к за оренду і космічні комісії: як виглядає ринок житла на фронті?

[Головна](#) [Про сайт](#) [Опитування](#)

© 2011 «АРГУМЕНТ»

Републікація матеріалів: для інтернет-видань обов'язковим є пряме гіперпосилання, для друкованих видань - за запитом через електронну пошту. **Посилання або гіперпосилання повинні бути розташовані при використанні тексту - на початку використовуваної інформації, при використанні графічної інформації - безпосередньо під об'єктом запозичення.** При републікації в електронних виданнях у кожному разі використання вставляти гіперпосилання на головну сторінку сайту argumentua.com та на сторінку розміщення відповідного матеріалу. За будь-якого використання матеріалів не допускається зміна оригінального тексту. Скорочення або перекомпонування частин матеріалу допускається, але тільки в тій мірі, якою це не призводить до спотворення його сенсу.

Редакція не несе відповідальності за достовірність рекламних оголошень, розміщених на сайті, а також за вміст веб-сайтів, на які дано гіперпосилання.

Контакт: uargumentum@gmail.com